

nost lahko zapelje v nesrečo, neznanje v pogubo. Nestrpnost v pomor, polovičarstvo in povprečnost v ravnanjih v usodne zmote.

Po Lavrinovi zaslugi s pomočjo njegove knjige prekrizarimo vso Evropo. Od preloma stoletja, prek vojn, začenši z balkansko, in s pomočjo njegovih tehtnih presoj, preudarnega pogleda na dogajanje, mu sledimo v usode posameznikov in narodov, v razsežnosti ne le v geograf-

skem, pač pa predvsem miselnem smislu in pomenu. Njegove proze so košček dolgih poti, ki jih je v devetih desetletjih premeril; nekaj teh širjav nam je odstopil, podaril. Kot redko dragocenost, ki bi jo morali znati tudi uporabiti.

Odličen prevod je zasluga Rape Šukljetove, portret na ščitnem ovitku pa delo Nore Lavrin.

Nada Gaborović

PREGLEDNO O NOVOSTIH SLOVENSKE MATICE

Vsakoletno izpraševanje o knjigah Slovenske matice se v osredju zastavi ne le kot vprašanje, ampak tudi kot poseben položaj ustanove, ki se ne more kosati z velikimi založniškimi hišami ne po številu izšlih knjig ne po možnostih, ki jih v diferenci lahko zaslutimo. Tedaj je pri Slovenski matici že omejeno število knjig odločilnega pomena za kakovost hiše, kar se pri velikih založbah ne pozna toliko, če kakovostna odstopanja zameglijo bolj komercialni računi. Verjetno je potrebno kakovostni element v taki korelaciji trajno držati v zavesti, ko pride do izbire in odločitve; potrebno je nekaj več kot kratkoročno načrtovanje, da bi dosegli optimalne rezultate. Če se je kdaj primerilo, da je potencialni bralec imel kdaj priobčutek, da je tu izšlo nekaj, kar drugje ne bi, je edino upravičeno vprašanje ob tem, ali gre za strokovno ali pomembno delo, ki je slovenskemu prostoru potrebno, ali je morda vmes neljuba pomisel na »odlagališče«. Slednjega je po vsem videzu zadnja leta vse manj in prav bi bilo, ko bi tovrstni redki primeri preteklih let ne našli mesta v redni zbirki. Na srečo pa so tista kakovostna, kar nepogrešljiva dela daleč prekrila drugo, z dolgoročnim načrtovanjem pa je le možno uresničevati vizijo maksimalne uspešne in vsebinsko polne, nesporne prisotnosti v raznorodnih knjigah Slovenske matice.

Navsezadnje že mnogi sedanji natisi niso več dosegljivi, razprodana dela so sama po sebi zgovorna za Slovensko matico.

Najbolj izzivalno delo med letošnjo bero je gotovo študijska knjiga Vinka Globokarja Vzdihi – izdih. Prvo je treba ugotoviti, da je slovenski knjižni trg sila siromašen, kar zadeva knjižnih, študijskih glasbenih izdaj, ko zlepa ne dobimo ne delo domačega ne tujega avtorja. Pri isti hiši izšla knjiga Boruta Loparnika je opozorilo, da zmoremo kakovostna dela z glasbenega področja, vendar, žal, zelo zaostajamo za drugimi narodi pri natisih takih in sorodnih del. Vinko Globokar pa je z Vzdihom – izdihom, prevedenim iz francoščine, na konici razmišljanja o sodobni glasbi in tendencah, ki imajo praktično veljavo v koncertnih prireditvah. Študija je nastajala med leti 1981 in 1982 kot zaporedje razgovorov s francoskim pesnikom in novinarjem Claudom Menièrom. V Parizu živeči skladatelj in glasbenik ima za naslov študije eno od svojih skladb, študija pa je pripravljena za francosko izdajo in je sedaj izšla v skrbnem prevodu Metke Zupančič. Knjiga nima oblike intervjuja, pač pa avtor združuje del svojih (glasbenih) spominov, doživetij, razglabljanj v študiozno premišljene postavitve. Za njim je široka glasbena poustvarjalna in ustvarjalna izkušnja, ki je verjetno bolj poznana evropskemu prostoru kot nam. S knjigo Vzdihi – izdih smo pridobili delo, ki terja ploden razmislek; naj bo Globokarjev

modernizem komu vseč ali ne, neodložljivo je razmišljanje o tem, kar ponuja, kar je navsezadnje sedanji trenutek glasbenih tendenc. A priori odkloniti tako razmišljanje bi pomenilo zavreči možnost za spoznavanje sodobnih glasbenih tendenc in se izogniti dialogu – ali pa koherentnemu odnosu do ponujenega. Globokarjeva knjiga *Vzdih – izdih* je napisana živopisno, osebno barvito, kar daje tudi za glasbenega nestrokovnjaka privlačno podobo in razumljivo razlago. To pa so že odlike, da zmore glasbeni strokovnjak podati vse tisto, kar pojmuje kot bistveno v sodobnem glasbenem dogajanju, preprosto in dojemljivo in z zgovornimi primeri. Več o Globokarjevi knjigi *Vzdih – izdih* so dolžni povedati strokovnjaki. Zelo lep knjižni ovitek je izdelal Janez Bernik, za notranjo podobo knjige pa je poskrbela Andreja Mejač.

Irena Gantar Godina je z razpravo *Masaryk in masarykovstvo pri Slovencih* podala gradivo, ki ga v strnjeni in študijsko zaokroženi podobi pogrešamo že dolgo časa. Avtorica ima kot osrednje svoje razprave čas političnih dogajanj na Slovenskem od 1895. do 1914. Seveda je najprej prikazala osebnost T. G. Masaryka ter ideje češkega političnega realizma pred koncem stoletja, kar so lahko spoznavali tudi slovenski, hrvaški in srbski študenti, ki so študirali v Pragi. Pojem »slovenski realisti« je avtorica uvedla namesto oznake masarykovci, pojem pa velja za politični oder na Slovenskem po letu 1900, naj gre za te predstavnike v okviru Jugoslovanske socialdemokratske stranke ali za drugačno manifestacijo Masarykovih vplivov in idej. Posebno mesto imajo masarykovci v okviru narodno-radikalnega dijaštva in pri prepovedovskem gibanju med leti 1912–1914. Avtorica je podala svoje ugotovitve, kako so te ideje odmevale pri Antonu Dermoti, Josipu Ferfolji, Karlu Schweigerju in Ivanu Žmavcu, seveda ne glede, ali so Masarykovo miselnost sprejemali le delno, jo podredili domačim in svojim vidikom. Škoda, da ni avtorica konkretizira-

la pomislekov pri Dušanu Kermaunerju ob njegovi prestrogi presoji masarykovcev. Razprava pa bi bistveno pridobila, ko bi bila avtorica vključila odmeve Masarykovih idej pri Slovencih tudi po letu 1914 in bi tako monografsko kompletirala raziskovalne dosežke. Ob koncu je dodana intervjujska Razprava o svobodi znanosti in prepričanja na univerzah, pogovor med J. E. Krekom in T. G. Masarykom je prevedel dr. Jaromir Beran. Preprosto in okusno knjižno opremo je izdelala Andreja Mejač.

V okviru Slovenske filozofske misli pa tretja knjiga prinaša razpravo Antona Stresa Heglovo in Marxovo pojmovanje svobode. Pojem svobode, tako različno pojmovan, je v Stresovih razglabljanjih našel središčni pomen pri dveh mislecih 19. stoletja, ki sta filozofsko in družbeno bistveno vplivala ne le na tedanji čas, mnogo bolj na kasnejši. Avtor je prešel od splošnih značilnosti Heglove filozofije do logike kot znanosti o svobodi, k filozofiji duha, vse do pojmovanja osvobajanja kot poduhovljanja. Zatem je izvedel primerjavo med Marxom in Heglom in izpostavil Marxovo antropologijo ter zgodovino in njene zakone. Marx ostaja s Heglom povezan z nekaterimi logičnimi in ontološkimi načeli, vseskozi pa je v ospredju Marxov materializem nasproti Heglovemu absolutnemu idealizmu. Če poenostavljeno rečemo, da je Hegel zagovornik poduhovljene notranjosti, potem smemo videti v Marxovih mislih obrat od tega k zakonitostim proizvodne in z družbo povezane dejavnosti. Marxov poudarek tistemu, kar imenujejo Nemci *Gegenstaendlichkeit* (predmetnost), je zanj bistvenega pomena tudi tedaj, ko govori o vprašanju svobode. V Stresovi razpravi je bistven dosežek v primerjavi obeh mišljenjskih sklopov, v razločnici med njima, s poudarki tipičnega za enega in drugega. Razprava je nastala kot rezultat avtorjevega temeljitega poznavanja besedil in argumentiranih teoretskih postavitev.

Knjiga Boga Grafenauerja Slovensko

narodno vprašanje in slovenski zgodovinski položaj prinaša njegove članke od 1938. do 1945, ponatis revialno objavljenih razmišljanj pa sestavlja strnjeno celoto. Tako se nam dopolnjuje podoba slovenskega narodnega vprašanja, kot se nam v sedanjem času razodeva skozi stara ali nova razmišljanja več sodobnikov. B. Grafenauerjev temeljni položaj izhaja iz zavesti o naravni in zgodovinski narodni skupnosti. Slovenstvo kot prvinska življenjska skupnost je aktualna ne le v času, ko so nastali ti članki, pač pa tudi danes, seveda z vsemi premiki časa in razmer. Način B. Grafenauerjevega tedanjega razmišljanja s konkretnimi analizami je povezan z zgodovinskim načinom mišljenja in kritiko. Ne nazadnje zaradi koroškega rodu avtor z občutljivo senzibilnostjo, a hkrati z znanstveno zadržanostjo obravnava vse tisto, kar je spremljalo čas in nelahke razmere slovenskega naroda v dobi politične diktature in vse bolj pretečega fašizma. Članki v knjigi ne govorijo le o ozkih problemih, o (potrebni) dnevni aktualnostih, saj segajo mestoma tudi prek meje in prek ožjega narodnega problema. Ena od misli, ki je značilna za B. Grafenauerja, pravi, da je za rešitev skupnega slovenskega programa potrebno imeti pred očmi narodne interese, ne pa toliko interese strank ali ideologije. Posamezni članki v knjigi so obdržali kronologijo nastanka. Skladno knjižno opremo je naredila Andreja Mejač.

Z leposlovnega področja pa je pred nami roman Borisa Pahorja *Zatemnitev*. Tudi v tem primeru gre za ponatis, saj je roman izšel 1975. v Trstu v samozaložbi, vendar je ostal v Sloveniji neznan. Natis pri Slovenski matici pa se razlikuje od prvotiska v tem, da je pisatelj nekatere dele *Zatemnitve* poglobil, izpopolnil, tako da smemo imeti sedanjo izdajo za »dokončno« redakcijo. Pahorjevemu pripovednemu delu daje Trst s sožitjem narodov trajen okvir; tudi sedanji roman ima oporišče na pisateljevi lastni izkušnji in preizkušnji, v *Zatemnitvi* – kot v dru-

gih dveh romanih, ki bi jih lahko povežali v trilogijo – je mnogokaj avtobiografskega, čeprav *Zatemnitev* spet noče biti docela življenjepisna izpoved. Boris Pahor je v *Zatemnitvi* zajel čas, ko se je v Evropi razvnela druga svetovna vojna. Pretresi, ki jih doživljajo glavne osebe, so individualne in skupne, področje Trsta z okolico pa opredeljuje za Slovence posebno stanje pod fašizmom. Glavna oseba, Radko Suban, doživlja krize na različnih ravneh, vse od osebne, ljubezenske do narodne in vojne, a v njem je dovolj volje ne le po preživetju, pač pa tudi po osebni pokončnosti, kljub prisilam in življenjski ogroženosti, kljub tragičnim dogodkom in mestoma lastni neodločnosti. Ovojnemu listu bi se namesto detajla Gauguinove slike bolj prilegala grafika A. Černigoja ali pa Lojzeta Spacala.

Czeslaw Miłosz je književnik, ki ga premalo poznamo. Ob tistem, kar je pri zbirki Nobelovci izšlo pri CZ, je to druga knjiga; pesmi *Somrak* in *svit* sta skupaj izdali Slovenska matica in Partizanska knjiga. Zbirko je skrbno uredil Tone Pretnar, ki je tudi prispeval največ prevodov Miłoszovih pesmi, med prevajalci pa so še Rozka Štefan, Wanda Stepankowna in Lojze Krakar. Če smo kdaj pa kdaj revialno sledili prevodom, pa šele knjižna strnitev kaže moč Miłoszeve pesniške besede, zlasti če gre za nekatere antologijske primere. V krogu povojnih pesnikov ima Czeslaw Miłosz prav gotovo posebno mesto, ne le po bivanjski poti, ampak predvsem kot književnik in kot kozmopolit, ki ima korenine v Poljski. Doživljajski vzgibi, ki jih v nemiru in negotovosti doživlja Czeslaw Miłosz, so v mnogočem znamenja časa, splet individualnega pretanjenega doživljanja in (samo) izpraševanja ter posledica usodne zarezne pretresov krize civilizacije. Meditativna prvina se pri Miłoszu ne ponavlja, pač pa je sveže odkrivajoča. Tone Pretnar je kot urednik zbirke dal viden poudarek pesmim, ki govorijo o narodu, Poljski, zgodovini, vendar je v pretresih

čutiti utrip Evropejca, ki zna misliti dlje od trenutka, dlje od zemlje, kjer čuti svoje korenine. Od verzni oblik prehaja pesnik k svobodno razvezanim ritmičnim oblikam, ko prehaja v reflektivno prozno izpoved. Ni naključje, da je urednik zbirke na koncu dodal esejistični primer Miłoszevega kritičnega in izostrenega razmišljanja. Škoda, da je T. Pretnerjeva spremna beseda O pesniku ostala na najnужnejši vsebini oziroma informaciji. Založba bi morala podpirati težnje, da dobi avtor obširne možnosti za študijsko spremno besedo; omenjen je tudi del

Miłoszevega prevajalskega deleža, pri Eliotu je verjetno mišljen Thomas Stearns, lahko pa bi bil tudi kdo od drugih dveh Eliotov. Gladko tekočih prevodov Miłoszeveh pesmi smo lahko samo veselili, prav pa bi bilo, ko bi se prej ali slej seznanili s slovenskimi prevodi odbranih Miłoszevih esejev, zlasti tistih, ki prizadeto, a z neizprosno odprtostjo govorijo širšemu svetu današnjega časa. Andreja Mejač je poskrbela za preprosto, a estetsko knjižno opremo.

I. G.

SPREHOD PO JUGOSLOVANSKIH IN TUJIH REVIJAH

V dvojni številki beogradske Književnosti so objavljena poročila in pisma Miloša Crnjanskega iz Nemčije, ko je bil v največjem razmahu nacizma tam ataše za kulturo in propagando. Daljši komentar k pismom je prispeval Milan Ristiović. Taras Kermauner v prevodu Milana Džordževića objavlja prvi, uvodni del *Dialoga o razločevanju*. Jovan Hristić poroča v prispevku z naslovom *Štiri resne in dve dijaski premieri* tudi o predstavi tragikomedije Alenke Goljevščkove *Pod Prešernovo glavo*, ki jo je v prevodu Marije Mitrovičeve izvedel beograjski Ate-lje 212. Med drugim je zapisal: »V odmoru so me znanci, ki imajo otroke, prepričevali, da so nesmisli našega usmerjenega izobraževanja še strašnejši od tistih v prvem dejanju drame Alenke Goljevščkove. Toda po odmoru je postala drama o šolstvu, ki se mora pokoravati prismo-jenim idejam sisovskih in drugih funkci-onarjev, tudi drama o tem, kako je lahko svoboda nekaj skrajno dvosmiselnega, kadar začenjajo razglašene pravice uporabljati tako, kakor niso predvideli tisti, ki so prepričani, da jih je sam Heglov »svetovni duh« zaprosil, naj mu pomaga-

jo pri uresničevanju še ene svoje razvojne stopnje Milenko Maričić je režiral dramo Alenke Goljevščkove kot dokument o nekem stanju in se kolikor je mogel trudil, da bi prikriil njene preveč očitne praznine. Po pravici je ublažil järke nacionalne značilnosti posameznih likov, kakršne bi reakcije občinstva odvedle na povsem predvidljivo stran, in hotel je, da bi bila njegova predstava predvsem razpoznavna podoba. V tem mu je uspelo, le scenografija Juraja Fabria je ustvarjala čisto zgrešen okvir za to podobo: odvedla nas je v neko bedno podeželsko šolo, ne pa na elitno gimnazijo. Igralska stvaritev predstave je bila fanatična in paranoična Marija Bertoncelj, ki jo je zaigrala Jelisaveta Sablić,« piše med drugim Jovan Hristić v beograjski Književnosti.

*

Pavao Pavličić v članku o manirizmu in resničnosti v 2. številki zagrebškega časopisa *Umjetnost riječi* na podlagi zglede razmišlja, kako se v literarnem besedilu pojavlja eno osrednjih vprašanj manirizma, namreč razmerje med literaturo in